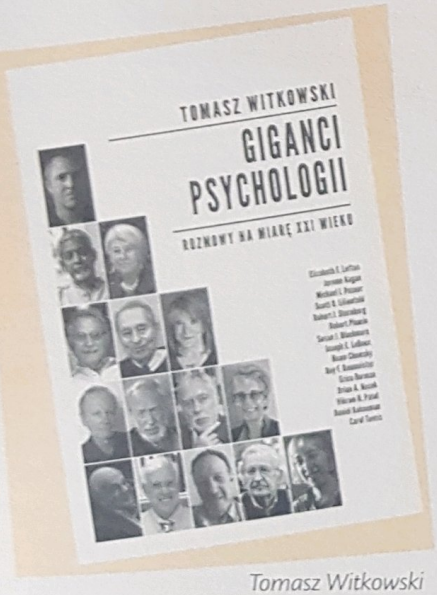
Zdrowy ferment

Karolina Bińkowska

*Czy psychologia spłonie w ogniu krytyki? Czym wytłumaczyć wielkie zainteresowane studiowaniem psychologii? Skąd w niej mrowie kontrowersji? Jaką ma przyszłość? **Tomasz Witkowski** zdaje sobie sprawę, że rzetelne odpowiedzi na owe pytania są trudne, więc żeby je uzyskać, udaje się do tych przedstawicieli różnych gałęzi psychologii, którzy cieszą się międzynarodowym autorytetem.*

Tomasz Witkowski
Giganci psychologii
Rozmowy na miarę XXI wieku
przeł. z ang. Magdalena Wajda-Kacmajor, Anna Alachno-Janas, Agnieszka Cioch
Wrocław : „Bez Maski", 2021
455 s. ; 24 cm

Jakimi kryteriami posłużył się w doborze postaci? Postanowił wykorzystać istniejące rankingi akademickie i starał się tak dobrać rozmówców, by sporo powiedzieli o odkryciach, które przetrwały próbę czasu, by zarys współczesności sięgał do źródeł historycznych, a czytelnik wiele się dowiedział o statusie naukowym tej dyscypliny. Uprzedzając zarzuty dotyczące kryterium doboru nieuwzględniającego naukowców spoza krajów anglosaskich czy posądzenie o to, że w zbyt małym zakresie korzysta z głosu kobiet lub nie włączył do projektu przedstawicieli takich dziedzin, jak choćby psychologia ewolucyjna, psychologia religii czy psychologia matematyczna, opisuje swoje wstępne założenie i daje wyraz przekonaniu, że (z konieczności książkowych ograniczeń) piętnastoosobowa reprezentacja jest oczywiście niewielka, ale za to silna. Na obszerny tom składają się wypowiedzi bardzo różnorodne. Cztery rozmowy przeprowadzone zostały z psycholożkami (Elizabeth F. Loftus, Susan J. Blackmore, Erica Burman, Carol Tavris). Niedużego wywiadu udzielił Noam Chomsky, językoznawca i filozof mający na tę dziedzinę istotny wpływ. Na kartach książki spotykamy również Jerome'a Kagana znanego z badań temperamentu, badacza emocji Josepha E. LeDouxa, psychologa społecznego Roya F. Baumeistera czy Michaela I. Posnera szukającego odpowiedzi na pytania, jak funkcjonuje ludzki mózg. Autor umieścił też rozmowy z takimi postaciami, jak Brian Nosek, Scott Lilienfeld czy Vikram Patel, które nie figurują na szczytach rankingów, ale i tak są znaczące dla obrazu współczesnej psychologii.

Otrzymaliśmy ciekawy wgląd w dyscyplinę pełną niepewności, wyzwań i fascynujących odkryć. Atrakcyjność lektury potęgują entuzjazm poznawczy i wysokie kompetencje Tomasza Witkowskiego. Część czytelników zapewne pamięta autora jako krytyka pseudonaukowości pleniącej się w różnych gałęziach psychologii, czego rezultatem była między innymi książka *Zakazana psychologia. Pomiędzy nauką a szarlatanerią.*

Głośna stała się również jego prowokacja sprzed piętnastu lat, kiedy to w pewnym polskim miesięczniku specjalistycznym opublikował pod zmyślonym nazwiskiem pseudonaukowy artykuł *Wiedza prosto z pola* i wzniecił dyskusję o tym, jak łatwo psychologia wchłania i upowszechnia bzdury.

· Rozmowy Tomasza Witkowskiego cechuje rytmiczność, oparta na pytaniach powtarzanych we wszystkich rozmowach. Dotyczą one zwłaszcza kryzysu w psychologii, jej osiągnięć i wyzwań, a także rekomendacji kierowanej do młodych ludzi, którzy chcą się zająć zawodowo tą dziedziną. W tomie pojawia się także element zabawy. Tytułowi giganci wybierają jedno pytanie z listy trzydziestu przygotowanych przez czytelników Witkowskiego w trakcie pracy nad książką i odpowiadają na nie zwykle pod koniec wywiadu. Z powodu wyboru następuje sympatyczne zaskoczenie i dla przepytywanych, i dla czytelników.

· Pierwotnie książka ukazała się w 2020 roku w języku angielskim pod tytułem *Shaping Psychology*. Wersję polską, pod zwięzłym, choć nazbyt pompatycznym tytułem, wzbogacają obszerniejsze niż w pierwodruku szkice biograficzne psychologów, będące wstępem do każdej rozmowy, pisane lekkim stylem, miejscami udatniej systematyzujące poglądy i dorobek naukowy autorów niż sam wywiad.

· Książkę otwiera rozmowa z Elizabeth Loftus, która udowodniła, że pamięć nie jest jak taśma magnetofonowa, że można w niej zapisywać zdarzenia niebyłe, że wspomnienia deformują rzeczywistość. W rozmowie z Witkowskim mówi między innymi o podatności ludzi na „skażenie fałszywymi informacjami, które pasują do ich poglądów" i jako pierwsza wypowiada się o bliskiej autorowi kwestii kryzysu psychologii. O kryzysie oboje wspominają w kontekście braku dostatecznej reprezentatywności badań, oszustw akademickich czy kwestii replikacji eksperymentów. O los psychologii Loftus się nie obawia, uważa, że ostatecznie nauka koryguje się sama. Pozostali rozmówcy Witkowskiego wygłaszają na ten temat opinie różne. Na przykład Scott O. Lilienfeld, jak pisze o nim autor wywiadów, największy sceptyk wśród psychologów, uważa, że kryzys w psychologii, owszem, istnieje, ale to, że o nim głośno, wynika z faktu, iż „psychologia znalazła się na celowniku opinii publicznej dlatego, że jest dyscypliną, która uważnie przyjrzała się sama sobie"; przyznaje też, że w „psychologii jest zbyt duża tolerancja na niejasności". Badacz inteligencji i kreatywności Robert J. Sternberg jest zdania, że największy kryzys w psychologii polega na tym, że ludzie nauki „coraz częściej i coraz wnikliwiej koncentrują się na coraz mniejszych problemach, które są coraz mniej istotne w codziennym życiu". Z kolei genetyk Robert Plomin kryzys widzi w tym, że dziś „psychologowi, jeśli jest powszechnie znany, niezwykle łatwo jest postawić jakąś tezę, w którą później wszyscy bezrefleksyjnie wierzą". Chomsky wyraża myśl, że chociaż psychologii zdarza się zbaczać na manowce, to ma osiągnięcia ogromne i kryzysu w niej nie widzi. Noblista Daniel Kahneman jest zdania, że dzięki kryzysowi, rozpoznanemu w takim obszarze jak replikacja badań, psychologia w ostatnich dziesięciu latach stała się znacznie lepszą nauką. W wywiadzie zamykającym tom, którego udzieliła Carol Tavris – badaczka zajmująca się demaskowaniem pseudonauki w psychologii – słyszymy także o zdrowym fermencie, jaki mogą wywoływać naukowe kryzysy, bo przecież są one permanentne, a wiążą się także z poszukiwania dróg wyjścia z labiryntów wiedzy i niewiedzy.

· Mnogość ciekawie poruszanych w książce tematów zachęca do dalszych lektur. Ich listę Witkowski także podaje. A sam w epilogu sumuje spotkania: „Jesteśmy świadkami renesansu wielkich pytań i zagadnień w psychologii", zarazem współcześni psychologowie nie silą się na tworzenie wielkich teorii unifikujących. Do pomyślnych tendencji w bliskiej sobie dziedzinie zalicza odchodzenie od „psychologii pastoralnej", przez co rozumie pretensje tej nauki do mówienia innym, jak mają żyć.

· Inspirujące teksty nie tylko dla psychologów.